

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.161.1(045)

Вусал Алігісмаг огли Ахмедов,
кандидат юридичних наук

ФАКТОРИ, ЩО ОБУМОВЛЮЮТЬ ЗЛОЧИННІСТЬ У СФЕРІ ПРАВОСУДДЯ: СОЦІАЛЬНІ І ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ

Академія Юстиції в Міністерстві Юстиції
вул. Відаді, 158, AZ 1000, Баку, Азербайджан
E-mail: vusal-ahmadov@mail.ru

Мета: розкриття комплексу детермінант злочинів проти правосуддя, тобто об'єктивно існуючих явищ і процесів, які обумовлюють вчинення цих злочинів. **Методи дослідження:** методологічну основу дослідження склали загальнонаукові методи пізнання, за допомогою яких з'ясовано особистісні та соціально-економічні фактори злочинів проти правосуддя. **Результати:** автор виявляє комплекс детермінант вчинення злочинів проти правосуддя у їх сукупності взаємозв'язку. **Обговорення:** автор пропонує дослідити взаємозв'язок між соціальними та психологічними детермінантами злочинів проти правосуддя. Ставиться на обговорення тезис, що скоєний злочин є результатом взаємодії внутрішніх моральних установок і цінностей особистості з обставинами навколишнього середовища і соціальними умовами.

Ключові слова: правосуддя, злочини проти правосуддя, кримінологічна характеристика, детермінація, фактори злочинності.

Постановка проблеми та її актуальність.

Криміногенні детермінанти, які обумовлюють вчинення злочинів та встановлення кореляційного зв'язку між соціальними, політичними, організаційно-управлінськими причинами та умовами вчинення конкретних злочинів входять до змісту кримінологічної характеристики злочинів проти правосуддя. Розробка системи ефективних заходів боротьби і попередження злочинності у сфері правосуддя стає можливою, зокрема, і в результаті аналізу і формулювання основних детермінант вчинення злочинів проти правосуддя, як особистісних, так і загальносоціальних. Цим і обумовлена актуальність теми нашого дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій. Детермінанти злочинів проти правосуддя досліджували такі вчені, як І.В. Гамазіна, І.М. Даньшин, О.Г. Кальман, Н.Ф. Кузнецова, В.В. Лунєєва, Г.М. Міньковський, С.С. Мірошніченко, В.А. Номоконов, Г.Г. Смірнов, Е.М. Султанов, О.Ф. Чередник, О.В. Яшин та ін.

Метою статті є формулювання детермінант злочинів проти правосуддя у їх сукупності та взаємозв'язку для подальшого вивчення шляхів попередження злочинності у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Детермінація – це об'єктивно існуюча обумовленість речей і процесів. Будь-яке явище не виникає само по собі, поза навколишньої дійсності, а навпаки, пов'язане з нею, породжене конкретними факторами і обставинами. Н.Ф. Кузнецова, розглядаючи детермінацію як зв'язок заподіяння, опосередкування і обумовлення, до основних її видів відносила причинність, що полягає в генетичному, продукуючому зв'язку одного явища (причини) з іншим (наслідком), і обумовлення, що складається зі створення можливості (ймовірності) настання наслідку двома шляхами: сприянням формуванню причини і сприянням її реалізації [1; 16].

На думку деяких дослідників, до перекосів в суспільній свідомості та практиці боротьби зі злочинністю, призвела відмова від таких демо-

кратичних конституційних принципів, як принцип рівності всіх перед законом і судом. Зайва гуманізація, імунітети і безкарність певних категорій осіб і, водночас, повна незахищеність інших, у поєднанні з підвищеною криміналізацією суспільства справляє негативний вплив на морально-психологічний стан співробітників правоохоронних органів, формуючи у них уявлення про непереможність злочинності [2; 94-95].

К.А. Радовицький відносить до детермінант злочинності криміналізацію суспільних відносин, депопуляцію, духовну деградацію, тяжке становище переважної частини населення [3; 10]. Г.Г. Смірнов зараховує до них антигромадську позицію (орієнтацію, установку) особистості, кримінальну мотивацію або об'єктивні (зовнішні) обставини, що сприяють реалізації злочинних задумів, несприятливі умови морального формування [4; 126].

Під факторами злочинності проти правосуддя цілком обґрунтовано розуміють такі негативні соціально-економічні, соціально-психологічні і правові явища і процеси, які мають різне детермінуюче значення, у тому числі і казуальне, але у своїй сукупності і взаємодії породжують, сприяють, видозмінюють і обумовлюють існування і прояви такої злочинності. Серед криміногенних факторів злочинності, окрім ідеологічних, соціально-психологічних, правових та організаційно-управлінських, домінуючими є, на думку деяких дослідників, фактори саме соціально-економічного характеру. Злочини проти правосуддя в цілому, як соціальне явище, є результатом взаємодії об'єктивних факторів середовища і суб'єктивних факторів особистості.

Економічний стимул або економічний інтерес є вирішальною домінантою соціально значущої поведінки особи, а соціальна нерівність, обумовлена соціальним статусом особи, є головною обставиною, що визначає формування правової свідомості та її прояву. Сфера правосуддя не є виключенням. При вирішенні дилеми служіння суспільству чи особистому збагаченню, правоохоронці і працівники судової системи програють, адже безумовне виконання службових обов'язків не підкріплюється ані достат-

німи матеріальними благами, ані повагою у суспільстві [5; 83].

Висновок вченого цілком узгоджується, зокрема, з даними дослідження, проведеного у 2018 році Американською торговельною палатою в Україні. За результатами дослідження, 71% респондентів вважають, що найбільш корумпованими державними органами є суди. Корупція залишається значною проблемою і для представників бізнесу в Україні: 91% респондентів зазначили, що стикалися з корупцією під час ведення бізнесу в Україні, а це на 10% більше, ніж торік. Боротьба з корупцією та створення Антикорупційного суду мають стати пріоритетом на 2018 рік, адже на думку бізнесспільноти, викорінення корупції є ключем до економічного зростання та залучення прямих іноземних інвестицій [6].

Професором О.Г. Кальманом під факторами злочинності розуміються такі негативні соціально-економічні явища і процеси, які мають різне детермінуюче значення, у тому числі й казуальне, але у своїй сукупності та взаємодії породжують, сприяють, видозмінюють і обумовлюють існування і прояви цієї злочинності. Багатофакторний аналіз дає можливість зіставити різні групи соціальних факторів у їх взаємодії, виявити взаємозв'язки між ними, провести комплексний аналіз впливу на етіологію злочинності у сфері правосуддя як криміногенних, так і антикриміногенних факторів, визначити явища і процеси суспільного життя, які потребують більш інтенсивного профілактичного впливу. Криміногенні фактори, які виступають у ролі причин і умов злочинів, є досить численними, різноманітними і обумовлюються суттєвими змінами у соціально-економічному житті суспільства, потребують постійного кримінологічного моніторингу. За їх змістовою характеристикою вони представлені професором у вигляді шести груп: соціально-економічні, політико-ідеологічні, соціально-психологічні, правові, організаційно-управлінські і фактори, пов'язані з правоохоронною і правозастосовною діяльністю [7; 18].

На думку інших вчених, детермінаційний комплекс злочинів проти правосуддя складається з двох груп причин і умов, а саме: при-

чинний комплекс загального характеру, який в цілому збігається з характером детермінант, які продукують злочинність в цілому. До цієї групи відносяться недоліки і протиріччя в економічній, соціальній, духовно-моральної, правовій сферах, які, тим не менш, слід розглядати крізь призму причин і умов, які притаманні саме злочинами у сфері правосуддя. Специфічні причини і умови, характерні для даної групи злочинів: низький рівень правової культури особистості, здійснює злочин; правовий нігілізм; наявність конфлікту між різними учасниками судочинства; слабка захищеність учасників судочинства; малоефективне застосування до учасників кримінального судочинства заходів безпеки; недосконалість законодавчої бази, яка регламентує їх захист; невіра в справедливість правоохоронних органів; низький рівень кадрового забезпечення і слабкий професіоналізм співробітників правоохоронних органів; недостатня розробленість критеріїв оцінки діяльності правоохоронних органів; вкрай висока їх завантаженість; малоефективний контроль і нагляд за роботою співробітників правоохоронних органів; професійна деформація; помилково усвідомлені ними інтереси служби.

Відмінною рисою детермінаційного комплексу розглянутих злочинів є наявність конфлікту між різними учасниками кримінального судочинства. Особи, здійснюючи такі злочини, неминуче перебувають у конфронтації зі своїми опонентами в кримінальному процесі. Дана обставина безпосередньо впливає на мотивацію вчинення злочинів проти учасників кримінального судочинства. В цілому, конфліктна ситуація, яка розвивається в зв'язку з відправленням правосуддя, в більшості випадків стимулює вчинення злочину, оскільки перед особистістю в даному випадку відкриваються великі можливості для протиправного задоволення своїх потреб та інтересів [8; 19].

Деякі дослідники переконані, що причини злочинності доцільно аналізувати як на соціальному, так і на індивідуальному (особистісному) рівнях. Головна з цих причин корениться в недосконалості самої правоохоронної системи і в тому досить скрутному становищі, в якому вона опинилася у пострадянських державах.

Окрім недосконалості матеріального та процесуального законодавства, поширеною тенденцією є стрімке збільшення числа декларативних норм, суперечливість яких створює можливість для свавілля і довільного тлумачення, неприпустимого в такій сфері, як закон.

Окрім цього, через невисокий рівень правосвідомості населення та цілеспрямовану діяльність засобів масової інформації, які відкрито романтизують образ злочинця, та пропагують культ сили і багатства, часто до злочинців ставляться занадто поблажливо, а громадський контроль за діяльністю правоохоронних органів практично забутий [9; 257].

Визначаючи фактори детермінації злочинів проти правосуддя, вчені вказують на те, що домінуючими є фактори соціально-економічного характеру. Так, погіршення матеріального забезпечення правоохоронних органів і судів призвело до різкого збільшення фактів корупції, службового підроблення, перевищення влади або службових повноважень при здійсненні правосуддя [10; 161]. На підставі аналізу матеріалів слідчо-судової практики та юридичної літератури, до причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів проти правосуддя, відносять: недосконалість чинного законодавства (особливо це простежується при розслідуванні таких злочинів, як невиконання судового рішення); недоліки кадрового відбору в правоохоронних органах; недоліки в професійно-службовій підготовці правоохоронців; наявність неефективної системи відповідальності суддів; порушення службової дисципліни; відсутність ефективною виховної роботи серед працівників правоохоронних органів, у тому числі й персоналу установ виконання покарань; неналежний контроль за діяльністю органів досудового розслідування; корумпованість правоохоронних органів; неналежне несення служби працівниками пенітенціарної служби щодо охорони та забезпечення безпеки засуджених, невиконання режимних вимог щодо проведення обшуків заходів та вилучення заборонених предметів; невжиття належних заходів щодо надійної ізоляції засуджених, що призводить до втеч з місць позбавлення волі; залежність оцінки діяльності правоохоронних органів від співвідношення

кількості розкритих злочинів і числа зареєстрованих заяв, повідомлень про злочини; прорахунки в діяльності оперативних підрозділів щодо виявлення, запобігання і розкриття злочинів, учинених в колоніях, а також порушень встановленого порядку відбування покарання; низький рівень правосвідомості населення.

Водночас, основною складовою вчинення таких злочинів вважають насамперед внутрішні детермінанти, пов'язані з особистістю особи злочинця. Так, значній кількості засуджених притаманні глибока морально-психологічна деформація, патології психічного стану, дефекти правосвідомості [11; 76].

Висновки. Отже, можна дійти висновку, що до детермінант злочинів проти правосуддя, тобто до об'єктивно існуючих явищ і процесів, які обумовлюють вчинення цих злочинів, можна віднести як причини загального характеру, які продукують злочинність в цілому (зокрема, духовна деградація суспільства, недоліки економічної системи, поляризація суспільства на багатих і бідних, бюрократизація управлінського апарату, негативні соціальні трансформації, девіантна поведінка молоді, приховане і явне безробіття), так і специфічні причини і умови (низький рівень правової культури особистості, яка вчиняє злочин; правовий нігілізм; наявність конфлікту між різними учасниками судочинства; слабка захищеність учасників судочинства; невіра в справедливість правоохоронних органів; недоліки кадрового відбору в правоохоронних органах; недоліки у професійно-службовій підготовці правоохоронців; недостатня розробленість критеріїв оцінки діяльності правоохоронних органів; малоефективний контроль і нагляд за роботою співробітників правоохоронних органів; наявність неефективної системи відповідальності суддів; порушення службової дисципліни; професійна деформація; помилково усвідомлені правоохоронцями інтереси служби).

Водночас, очевидним є взаємозв'язок між соціальними та психологічними детермінантами злочинів проти правосуддя. Адже в однакових соціально-економічних умовах особи по-різному поведуться, і не кожна особа обирає злочинний спосіб задоволення своїх потреб та

інтересів. Тому скоєний злочин є результатом взаємодії внутрішніх моральних установок і цінностей особистості з обставинами навколишнього середовища і соціальними умовами.

Література

1. Кузнецова Н.Ф. Проблемы криминологической детерминации. М.: Изд-во Московского университета, 1984. 200 с.
2. Королева М.В. Коррупция в сфере правоохранительной деятельности // Коррупция и борьба с ней: сборник статей / под ред. А.И. Долговой. М., 2000.
3. Радовицкий К.А. Преступность в современной России: социологический анализ: дис. ... канд. социол. наук. М., 2004. – 131 с.
4. Смирнов Г.Г. Проблемы развития и реализации криминологического учения о предупреждении преступности: дис. ... д-ра юрид. наук. М., 2005. 380 с.
5. Мірошниченко С.С. Криминологічна детермінація злочинів проти правосуддя. *Юридичний вісник*. 2012. № 2. С. 80-86.
6. Опитування Американської торговельної палати в Україні від 29 січня 2018 року. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.chamber.ua/uk/Media/News/8184>
7. Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Кальман Олександр Григорович. Харків, 2004. 41 с.
8. Яшин А.В. Концептуальные основы предупреждения преступлений против участников уголовного судопроизводства: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Яшин Андрей Владимирович. Саратов, 2018. 486 с.
9. Гамазина И.В. Криминологический аспект преступлений против правосудия. *Вестник Тамбовского государственного университета им. Г.Р. Державина*. Выпуск 1 (105). 2012. С. 254-259.
10. Мірошниченко С.С. Злочини проти правосуддя: теорія та практика протидії: моногр. / С.С. Мірошниченко. К.: Десна, 2012. 432 с.
11. Книженко С.О. Криміналістична профілактика злочинів проти правосуддя.

References

1. Kuznetsova N.F. Problemyi kriminologicheskoy determinatsii. M.: Izd-vo Moskovskogo universiteta, 1984. 200 s.
2. Koroleva M.V. Korruptsiya v sfere pravoohranitelnoy deyatel'nosti // Korruptsiya i borba s ney: sbornik statey / pod red. A.I. Dolgovoy. M., 2000.
3. Radovitskiy K.A. Prestupnost v sovremennoy Rossii: sotsiologicheskii analiz: dis. ... kand. sotsiol. nauk. M., 2004. 131 s.
4. Smirnov G.G. Problemyi razvitiya i realizatsii kriminologicheskogo ucheniya o preduprezhdenii prestupnosti: dis. ... d-ra yurid. nauk. M., 2005. 380 s.
5. Miroshnichenko S.S. Kriminologichna determinatsiya zlochiniv proti pravosud'ya / Yuridichnyi visnik. 2012. № 2. S. 80-86.
6. Obituvannya Amerikanskoyi torgovelnoyi palati v Ukraini vid 29 sichnya 2018 roku. Elektronniy resurs. Rezhim dostupu: <http://www.chamber.ua/uk/Media/News/8184>
7. Kalman O.G. Zlochinnist u sferi ekonomiki Ukraini: teoretichni ta prikladni problemi poperedzhennya. – Avtoref. dis. ... na zdobuttya naukovoogo stupenya doktora yuridichnih nauk za spetsialnistyu 12.00.08 / Kalman Oleksandr Grigorovich. Harkiv, 2004. 41 s.
8. Yashin A.V. Kontseptualnyie osnovyi preduprezhdeniya prestupleniy protiv uchastnikov ugovnogo sudoproizvodstva / Yashin Andrey Vladimirovich. Dis. ... doktora yurid.nauk. 12.00.08. Saratov, 2018. 486 s.
9. Gamazina I.V. Kriminologicheskii aspekt prestupleniy protiv pravosud'ya // Vestnik Tambovskogo gosudarstvennogo universiteta im. G.R. Derzhavina. Vypusk 1 (105). 2012. S. 254-259.
10. Miroshnichenko S.S. Zlochini proti pravosud'ya: teoriya ta praktika protidiyi: monogr. / S.S. Miroshnichenko. K.: Desna, 2012. 432 s.
11. Knizhenko S. Kriminalistichna profilaktika zlochiniv proti pravosud'ya // Visnik Natsionalnoyi akademiyi prokuraturi Ukraini. № 1(39). – 2015. – S. 74-78.

Vusal Aligismat Ogli Ahmedov

FACTORS WHICH EXPECT CRIMES IN THE FIELD OF JUSTICE: SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL DETERMINANTS

Academy of Justice of Ministry of Justice
Vidadi Str., 158, Nasimi district, AZ 1000, Baku, Azerbaijan
E-mail: vusal-ahmadov@mail.ru

Objective: to reveal a complex of determinants of crimes against justice, that is, objectively existing phenomena and processes that determine the commission of these crimes. **Methods of research:** the methodological basis of the study consisted of general scientific methods of cognition, through which identified personal and socio-economic factors of crimes against justice. **Results:** the author identifies complex determinants of crimes against justice in their totality of interconnections. **Discussion:** the author suggests investigating the relationship between the social and psychological determinants of crimes against justice. Discuss the thesis that the crime is the result of the interaction of internal moral attitudes and values of the individual with the circumstances of the environment and social conditions.

Under the factors of crime against justice, it is fully justified to understand such negative socio-economic, socio-psychological and legal phenomena and processes that have different determinants, including those of a casual nature, but in their totality and interaction generate, promote, modify and condition the existence and manifestations of such crime. Among the criminogenic factors of crime, apart from ideological, socio-psychological, legal and organizational and managerial, according to some researchers, the factors are of

---

socio-economic nature. Crimes against justice as a whole, as a social phenomenon, are the result of the interaction of objective factors of the environment and subjective factors of the individual.

A distinctive feature of the determination complex of the crimes in question is the existence of a conflict between different parties to criminal proceedings. Persons committing such crimes are inevitably confronted with their opponents in a criminal proceeding. This circumstance directly affects the motivation of committing crimes against participants in criminal proceedings. In general, the conflict situation, which develops in connection with the administration of justice, in most cases, stimulates the commission of a crime, because before the person in this case, there are great opportunities for unlawful satisfaction of their needs and interests.

Based on the analysis of materials of investigative and judicial practice and legal literature, the reasons and conditions that facilitate the commission of crimes against justice include: imperfection of the current legislation (especially it can be traced in the investigation of such crimes as non-enforcement of a court decision); shortcomings of recruitment in law enforcement agencies; shortcomings in the professional training of law enforcement officers; presence of ineffective system of responsibility of judges; violation of service discipline; the lack of effective educational work among law enforcement officers, including the staff of penitentiary institutions; inadequate control over the activities of pre-trial investigation bodies; corrupt law enforcement agencies; inadequate service by the employees of the penitentiary service in relation to the protection and security of prisoners, non-compliance with the regime requirements for conducting search activities and the removal of prohibited items; failure to take appropriate measures to secure the isolation of convicts, leading to escapes from places of detention; the dependence of the assessment of the activity of law enforcement agencies on the ratio of the number of detected crimes and the number of registered applications, reports of crimes; miscalculations in the operations of the operational units for the detection, prevention and disclosure of crimes committed in the colonies, as well as violations of the established procedure for serving sentences; low level of legal awareness of the population.

At the same time, the main component of such crimes is primarily internal determinants associated with the personality of the offender. Thus, a significant number of convicts have intrinsic deep moral and psychological deformation, pathology of mental condition, defects of legal consciousness.

The relationship between the social and psychological determinants of crimes against justice is evident. After all, in the same socio-economic conditions, different personalities behave in different ways, and not every person chooses a criminal way to meet their needs and interests. Therefore, the crime committed is the result of the interaction of internal moral attitudes and values of the individual with the circumstances of the environment and social conditions.

Keywords: *justice, crimes against justice, criminological characteristic, determination, factors of crime.*